

نظارت بر مجرمان خطرناک: چالش‌ها و راهکارها^۱

علی حسین نجفی ابرندآبادی* - حسین ایارگر**

(تاریخ دریافت: ۹۳/۲/۲۹ - تاریخ پذیرش: ۹۳/۷/۲۲)

چکیده

یکی از موضوعاتی که با ورود به نوشتگان حقوقی و جرم‌شناسی در سال‌های اخیر، مورد توجه خاصی قرار گرفته است، نظارت بر مجرمان، به‌ویژه مجرمان خطرناک است. این نظارت‌ها با هدف حفاظت جامعه در برابر جرائم شدید مجرمان خطرناک اعمال می‌شود و می‌تواند زمینه‌ساز بروز چالش‌های حقوقی و جرم‌شناسی شود. با توجه به اینکه تحقیقات موجود، کمتر به موضوع چالش‌های نظارت بر مجرمان پرداخته‌اند یا با اتکا به منابع خارجی، صرفاً به دغدغه‌ها و موانع به‌کارگیری یکی از جلوه‌های نظارت اشاره کرده‌اند لذا مقاله حاضر با هدف بهره‌گیری از قوانین موضوعه ایران و تکیه بر نتایج حاصل از مطالعه تطبیقی به دنبال بیان مهم‌ترین چالش‌های نظارت بر مجرمان خطرناک و ارائه راهکار نسبت به رفع آن برآمده است. آگاهی بخشی کنشگران دستگاه عدالت کیفری از نتایج و مهم‌ترین چالش‌های اجرایی برنامه‌های نظارت در کشورهای دیگر، می‌تواند زمینه‌ساز تدوین قوانین مؤثر و طراحی برنامه نظارت بر مجرمان خطرناک یا اصلاح قوانین مرتبط با موضوع شود. حاصل نتایج تحقیق حاضر این است که موضوع نظارت بر مجرمان خطرناک از جهات مختلف از جمله مفهومی، به دلیل عدم مرزبندی مشخص این مفهوم با مفاهیم مشابه؛ از حیث تعریف، به دلیل فقدان معیار یا مصادیق قانونی جرم و مجرم خطرناک و همچنین از جهت قانونی و اجرایی با کاستی‌ها و مشکلات زیادی مواجه است. از این رو ضمن تبیین مفهوم نظارت، راهکارهای ارائه تعریف قانونی و مصادیق جرم و مجرمان خطرناک و برای تقویت نقش مجریان در کنترل مجرمان خطرناک، پیش‌بینی تدابیر نظارتی مانند ثبت، اعلام اجتماعی اطلاعات مورد تأکید است.

واژگان کلیدی: نظارت،^۲ مجرم خطرناک،^۳ نظارت‌گریزی،^۴ ثبت،^۵ اعلام اجتماعی^۶

۱. این مقاله برگرفته از رساله زیر است: «نظارت بر مجرمان خطرناک»؛ نگارنده: حسین ایارگر؛ استاد راهنما: علی حسین

نجفی ابرندآبادی؛ پردیس فارابی دانشگاه تهران

ahnaus@yahoo.com

* استاد گروه حقوق کیفری و جرم‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی

** استادیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه علوم انتظامی امین (نویسنده مسئول) ayargar50@yahoo.com

2. supervision
3. dangerous offender
4. non compliance supervision
5. register
6. community notification

مقدمه

نظارت بر مجرمان خطرناک و چالش‌های فراروی آن، یکی از موضوعات مهم عدالت کیفری است. برخی از دغدغه‌های موجود در زمینه نظارت بر مجرمان، گاهی از چنان درجه اهمیتی برخوردار است که سیاست‌گذاران جنایی را در پیش‌بینی تدابیر نظارتی در قوانین با تردید جدی مواجه می‌کند و گاهی پذیرش تدابیر نظارتی، زمینه بروز مشکلات قانونی و اجرایی متعددی را در عمل فراهم می‌کند. موضوع نظارت بر مجرمان، موانع و دغدغه‌های به‌کارگیری آن، که از پیشینه طولانی در برخی از کشورها برخوردار است^۱ با نوشتگان حقوقی و جرم‌شناسی فارسی سال‌های اخیر مورد توجه خاص قرار گرفته است. تصویب ماده ۴۸ مکرر ق.م.ا در سال ۱۳۸۷، حاکی از توجه سیاست‌گذاران جنایی به اهمیت نظارت بر مجرمان پرخطر در عدالت کیفری بود. لکن این ماده، صرف‌نظر از ایرادات جدی وارد به آن، بنا به دلایل متعددی و از جمله، فقدان بسترسازی مناسب، عدم آشنایی کنشگران عدالت کیفری با مبانی و چالش‌های نظارت بر مجرمان پرخطر و ... زمینه اجرایی پیدا نکرد و در قانون جدید مجازات اسلامی نیز از آن ذکری به عمل نیامد که این نکته خود محل تأمل است. البته استفاده از تدابیر نظارتی، هرچند به صورت محدود (نظارت نسبت به مشمولان آزادی مشروط) در ماده ۶۲ ق.م.ا جدید و پیش‌بینی گسترده نظارت الکترونیک نسبت به بهره‌وران تعلیق اجرای مجازات، تعویق صدور حکم، نظام نیمه‌آزادی و آزادی مشروط در قانون آیین دادرسی کیفری، نشانه رویکرد جدید سیاست‌گذاران در بهره‌گیری از تدابیر نظارتی است، اما لازمه بهره‌گیری مفید از تدابیر نظارتی در کنترل بزهکاری، علاوه بر جامعیت، آشنایی با موانع و مشکلات فراروی نظارت بر مجرمان و ارائه راهکار منطقی جهت رفع آن‌ها است.

امروزه در نتیجه تحولات سیاسی، اقتصادی و ... در سیاست جنایی برخی از کشورها، یک رویکرد نوین مدیریتی در مقابل مجرمان، به‌ویژه مجرمان خطرناک در حال شکل‌گیری است. در این رویکرد، با هدف کنترل بزهکاری و کاهش آن به سطح قابل‌تحمل و برای دفاع و حفاظت از جامعه، مجرمان خطرناک باید مشمول تدابیر نظارتی و ناتوان‌ساز کیفری و سایر مجرمان، مشمول تدابیر ناتوان‌ساز غیرکیفری و تدابیر پیشگیرانه وضعی قرار گیرند. (پاک‌نهاد، ۱۳۸۸، ۱۸) در این دیدگاه، نظارت، به‌عنوان یک تدبیر یا اقدام تأمینی مورد تأکید است. از این رو می‌توان با استفاده از سیاست‌های مطرح در این رویکرد، نظارت را از مفاهیم مشابه تمیز داد.

۱. برای اطلاعات بیشتر در این زمینه ر.ک: موذن زادگان و خدادادی، نظارت بر مجرمان در فرایند مجازات سلب آزادی، پژوهشنامه حقوق کیفری، سال چهارم، شماره دوم، پاییز و زمستان ۱۳۹۲، صفحات ۲۰۴-۲۰۵

بی‌تردید، اختلاط مفهوم نظارت با مفاهیم مشابه و عدم تبیین صحیح و دقیق این مفهوم از سوی نویسندگان و صاحب‌نظران در حوزه سیاست جنایی می‌تواند مشکل‌آفرین باشد. نظارت و کنترل در رویکرد جدید مدیریت ریسک جرم با مفهوم کنترل سرکوبگرانه هم‌سنخ نیستند. کنترل سرکوبگرانه که در مقابل کنترل پیشگیرانه قرار می‌گیرد، عمدتاً فردی است و به بزهکار واقعی مربوط می‌شود و مشتمل بر نظام تضمین‌کننده با هدف‌های گوناگون است (ارباب‌انگیزی، بازدارندگی، سزادهی، بازپروری). کنترل پیشگیرانه که دارای بُعد جمعی است، بزهکاری بالقوه را به قصد پیشگیری نشانه می‌رود. کنترل پیشگیرانه، یک سلسله تدابیر با عنوان پیشگیری از بزهکاری را گرد هم می‌آورد. (نجفی، ۱۳۷۶، ۶۱۰) جرم‌شناسان معاصر، از جمله کلارک، یکی از ۲۵ تکنیک پیشگیری وضعی را به مراقبت و نظارت اختصاص داده است. (کلارک، ۱۳۸۸، به نقل از: ابراهیمی، ۱۳۹۱، ۱۰۰)

همچنان که برخی از نویسندگان، بین پیشگیری از بزهکاری و کنترل قائل به تفکیک هستند. (اینستادر، ۱۹۸۴، ۲۰۰ به نقل از همان، ۱۱۳) به نظر می‌رسد، این مفاهیم، با وجود شباهت، از جهات مختلفی با یکدیگر متفاوت باشند زیرا پیشگیری وضعی - فنی - فناورانه که نسبت به مجرمان عادی اعمال می‌شود، یک نوع پیشگیری اولیه است حال آنکه نظارت بر مجرمان خطرناک و سابقه‌دار، ماهیتاً یک نوع پیشگیری خاص است. پیشگیری از جرم موردنظر در رویکرد جدید به جرم‌شناسی (جرم‌شناسی نو) بر شناسایی عامل‌های بزهکاری به‌منظور تعریف تدابیر پیشگیرنده اجتماعی - فردی مبتنی نیست بلکه با هدف تشخیص و شناسایی سیمای جنایی و ویژگی‌های گروه‌های خطردار (عامل‌های اجتماعی به‌مثابه عامل‌های خطر بزهکاری) و وضعیت‌های خطردار (عامل‌های وضعی - فنی - فناورانه) برای نظارت بهتر بر آنان به‌منظور توان‌گیری در زمان و مکان صورت می‌گیرد. (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۸، ۷۴۵)^۱ علاوه بر این، همه شهروندان اعم از مجرم و غیرمجرم، موضوع تدابیر پیشگیرانه وضعی قرار می‌گیرند؛ حال آنکه در نظارت بر مجرمان خطرناک، کنترل هدفمند انجام می‌شود و بین مجرمان خطرناک و شهروندان قانونمند تفکیک صورت می‌گیرد.

روش‌های پیشگیری وضعی - فنی - فناورانه، همچنان که از عنوان آن نیز قابل برداشت است، جنبه فنی دارند و بر این مبنا استوارند که چون ارتکاب جرم، محصول محاسبات متعارف

1. Criminology, A Sociological Introduction, p.107.

به نقل از: نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۸). کیفرشناسی نو، جرم‌شناسی نو، درآمدی بر سیاست جنایی مدیریتی خطرمدار. تازه‌های علوم جنایی (مجموعه مقاله‌ها)، تهران: میزان، ص ۷۴۵.

مجرمان است (جرم‌شناسی زندگی روزمره)^۱ می‌توان با بهره‌گیری از این تکنیک‌ها در درون جامعه با اثرگذاری بر انتخاب‌های مرتکبین و دشوار کردن ارتکاب جرم، مانع بروز آن شد، حال آنکه نظارت بر مجرمان خطرناک، ضمن به‌کارگیری برخی از تکنیک‌های پیشگیری وضعی، بعد ارزشی هم دارد؛ به این معنا که چون برخی از مجرمان عادی نیستند، بلکه شرور و خطرناک محسوب می‌شوند، بهره‌گیری از ابزارهای ناتوان‌ساز مانند حبس‌های طولانی‌مدت یا نامعین، تبعید نسبت به این دسته از مجرمان مؤثرتر خواهد بود. (جرم‌شناسی دیگران)^۲

تدابیر پیشگیرانه وضعی، به دنبال محافظت و تقویت آماج جرم است. لکن تدابیر نظارتی، به جای تمرکز بر بزه‌دیده، متمرکز بر بزه‌کار است. با وجود اینکه هدف از اعمال نظارت بر مجرمان خطرناک و تدابیر پیشگیرانه فنی، کنترل جرم در جامعه است اما در این رویکردها هیچ‌گاه ادعای ریشه‌کن کردن جرم و اصلاح شخصیت مجرم و تمایلات مجرمانه وی مطرح نیست. به همین دلیل، بیشتر ایرادهای وارد بر تدابیر پیشگیرانه فنی بر تدابیر یا اقدام‌های تأمینی نظارتی نیز وارد است. در رویکردهای کنترل جرم از جمله مدیریت کیفری ریسک جرم، اولویت با افزایش ضریب امنیت اجتماعی از طریق ناتوان‌سازی شماری از پرریسک‌ترین طیف‌های مجرمان است که در مورد آن دسته از گروه‌های مجرمان که ریسک ارتکاب جرم بالایی داشته و ابزارهای فنی پیشگیری وضعی هم چندان مؤثر نیست، از حبس‌های طولانی‌مدت به‌منظور ناتوان‌سازی و جداسازی آن‌ها از اجتماعات انسانی استفاده می‌شود.

پیشگیری وضعی - فنی - فناورانه به‌عنوان عمده‌ترین راهکار مدیریت جرم‌شناسی ریسک جرم است. (خانعلی‌پور و اجارگاه، ۱۳۹۰، ۱۳) اما به نظر برخی از نویسندگان، پیشگیری وضعی، ابزار مدیریت غیرکیفری ریسک محسوب می‌شود. لذا در این رهیافت، از ابزارهای پیشگیری فنی و روش‌های آن، در راستای تقویت آماج جرم، ارتقای سطح نظارت اجتماعی و رسمی استفاده می‌شود. در سیاست ناتوان‌سازی غیرکیفری، سایر دسته‌های مرتکبین که ریسک کمتری دارند، در خود جامعه و در بستر اجتماع، نظارت و کنترل می‌شوند. در همان حال نیز با

1. Criminology of every day life.

2. Criminology of the other.

۳. برای مطالعه بیشتر، ن.ک به: پاک‌نهاد، امیر. (۱۳۸۸). سیاست جنایی ریسک مدار. چاپ اول، تهران: میزان، صص ۱۱۸-

۱۱۹ و

-Garland, David; The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society, University of Chicago Press, 2002.pp.182-5.

تقویت آماج جرم و طراحی محیطی، تلاش می‌شود قابلیت ارتکاب جرم این گروه‌ها کاهش یابد. (پاک نهاد، همان، ۱۸)

تحقیقات متعددی در سال‌های اخیر در قالب پایان‌نامه، رساله و مقاله درباره موضوع مقاله حاضر صورت گرفته است و عناوینی چون عدالت آماری،^۱ مدیریت خطر،^۲ کیفرشناسی نو و جرم‌شناسی نو^۳ وارد نوشتگان حقوقی و جرم‌شناسی ایران شده است. اتخاذ سیاست مدیریت خطر از سوی قانونگذار در سال ۱۳۸۷ (ماده ۴۸ مکرر ق.م.ا سابق) را می‌توان سرآغاز مطالعه و تحقیق جدی در این زمینه دانست. کنترل و نظارت بر مجرمان سابقه‌دار از منظر حقوقی و جرم‌شناسی^۴ و پلیسی،^۵ چالش‌های حقوق بشری پیشگیری از جرم با تأکید بر آزادی‌های اساسی و کرامت‌محوری در عدالت کیفری،^۶ بررسی ریسک و مدیریت آن از منظر امنیتی^۷ و طرح موضوع سیاست جنایی انسان‌مدار ریسک در چالش میان آزادی و امنیت و رعایت توازن بین آن‌ها از مهم‌ترین محورهای مرتبط با بحث حاضر در سال‌های اخیر بوده‌اند.

افزون بر این، هرچند در پاره‌ای از مقاله‌ها، به دلیل جدیدبودن موضوع، با اتکا به منابع خارجی، موانع و دغدغه‌های به کارگیری یکی از جلوه‌های نظارت - به‌عنوان نمونه، نظارت الکترونیک -

۱. جلالی ورنامخواستی، مصطفی. (۱۳۸۵). عدالت آماری (سیاست کیفری مبتنی بر برآورد عینی خطر در فرایند کیفری). پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه امام صادق (ع).
۲. ماری، فلیپ. (۱۳۸۳). کیفر و مدیریت خطرها، به سوی عدالتی «محاسبه‌گر» در اروپا. ترجمه: حسن کاشفی اسماعیل‌زاده، مجله حقوق دادگستری، شماره ۴۸ و ۴۹؛ بابایی، محمدعلی. (۱۳۹۰). بزهرکاران پیشینه‌دار، از سرکوبی تا مدیریت خطر. مجله تحقیقات حقوقی، دانشکده حقوق شهید بهشتی، شماره ۵۳.
۳. نجفی‌ابرنادآبادی، علی حسین. (۱۳۸۸). کیفرشناسی نو - جرم‌شناسی نو. پیشین، ص ۷۱۷ تا ۷۵۰.
۴. منوچهری‌نائینی، غزاله. (۱۳۸۹). بررسی حقوقی - جرم‌شناختی ماده ۴۸ مکرر ق.م.ا. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی؛ مرتضائی، مریم. (۱۳۸۹). بررسی رویکرد جدید مقابله با پدیده بازگشت به رفتار جنایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه بین‌المللی امام خمینی؛ واقفی، مریم. (۱۳۹۰). مطالعه حقوقی جرم‌شناختی مرحله پساکیفری در فرایند کیفری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه مفید.
۵. توئی، تقی. (۱۳۸۸). تعیین راهکارهای پلیس آگاهی در کنترل مجرمین از نظر خبرگان آگاهی (تهران بزرگ - ۸۶). پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته کشف جرائم، دانشگاه علوم انتظامی، دانشکده علوم و فنون اطلاعات و آگاهی؛ رضایی، محسن. (۱۳۸۸). نظارت بر مجرمین سابقه‌دار (موضوع ماده ۴۸ مکرر ق.م.ا). پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز.
۶. ابراهیمی، شهرام. (۱۳۸۷). پیشگیری از جرم در چالش با موازین حقوق بشر. رساله دکتری دانشگاه تهران.
۷. پاک‌نهاد، امیر. (۱۳۸۸). سنجش و مدیریت ریسک جرم. رساله دکتری جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی.
۸. رضوانی، سودابه. (۱۳۹۰). سیاست جنایی ریسک‌مدار در پرتو آموزه‌های حقوق بشر. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی.

بررسی شده است.^۱ لکن این تحقیقات غالباً اشاره‌های جزئی به موضوع چالش‌های نظارت به مجرمان دارند.

تحقیق حاضر به دنبال خلأ موجود و با هدف بهره‌گیری از قوانین موضوعه ایران و تکیه بر نتایج مطالعات تطبیقی در زمینه نظارت بر مجرمان خطرناک، به دنبال بیان مهم‌ترین چالش‌های نظارت بر مجرمان خطرناک و ارائه راهکار نسبت به رفع آن برآمده است. بی‌تردید شناسایی چالش‌ها و راهکارهای موجود در زمینه نظارت بر مجرمان خطرناک، هم در تدوین سیاست نظارتی جامع و کارآمد و هم اجرای دقیق و صحیح تدابیر نظارتی از سوی دستگاه قضائی و اجرائی تأثیر بسزایی خواهد داشت. با توجه به اینکه بررسی همه جنبه‌ها و موضوع‌های چالش برانگیز نظارت بر مجرمان خطرناک در یک مقاله، به لحاظ محدودیت کمی امکان‌پذیر نیست، از این رو، نوشتار حاضر، ابتدا به دنبال یافتن مهم‌ترین چالش‌های قانونی و اجرایی نظارت بر مجرمان خطرناک در ایران (الف) و سپس ارائه راهکارهای رفع این چالش‌ها (ب) است.

۱. چالش‌های نظارت بر مجرمان خطرناک

نظارت بر مجرمان خطرناک در نظام حقوقی ایران با کاستی‌ها، موانع، محدودیت‌ها و دغدغه‌های فراوانی روبه‌رو است که در این مقاله برای بیان هر یک از مفاهیم پیش‌گفته ترجیح داده شد از اصطلاح «چالش‌ها» استفاده شود. برخی از این چالش‌ها مربوط به زمینه قانونگذاری و برخی دیگر مربوط به زمینه‌های دیگر به‌ویژه زمینه اجرایی است که در ادامه خواهد آمد.

۱-۱. جرائم و مجرمان خطرناک، نبود معیار و مصادیق

لازمه نظارت دقیق و مؤثر بر مجرمان خطرناک، شناخت و تمییز این بزه‌کاران از سایر مجرمان است. شناسایی دقیق جرائم و مجرمان خطرناک در قوانین کیفری، متضمن کاربردهای

۱. کوسون، موريس. (۱۳۸۴). نظارت و ویدئویی، دلایل موفقیّت و شکست. ترجمه: شهرام ابراهیمی، الهیات و حقوق، شماره ۱۵-۱۶؛ محمدنسل، غلامرضا. (۱۳۸۴). نظارت الکترونیکی بر بزه‌کاران. فصلنامه دانش انتظامی، شماره ۲۴؛ احسان‌پور، سیدرضا. (۱۳۸۶). کنترل الکترونیکی متهمین و مجرمین (ترجمه)، فصلنامه گواه (ویژه‌نامه همایش ملی کاهش مجازات حبس، راهکارها و چالش‌ها) شماره ۱۱؛ احسان‌پور، سیدرضا. (۱۳۸۸). تأثیر کنترل الکترونیکی بر تکرار جرم، مجموعه مقالات نخستین همایش ملی پیشگیری از جرم، پیشگیری از تکرار جرم و بزه‌دیدگی، دفتر تحقیقات پلیس پیشگیری ناجا؛ تدین، عباس. (۱۳۸۷). نظارت الکترونیکی، گامی به سوی جایگزین‌های زندان، مجله حقوقی دادگستری، شماره ۶۴؛ آقایی جنت‌مکان، حسین. (۱۳۹۱). نظارت (حبس) الکترونیکی، روشی نو در جانشینی کیفر زندان (در پرتو قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۰)، دایره‌المعارف علوم جنایی، مجموعه مقاله‌های تازه‌های علوم جنایی، کتاب دوم، چاپ نخست، تهران: میزان.

فراوانی در فرایند کیفری است: در مرحله کشف و تعقیب جرم، سطح‌بندی مجرمان خطرناک، در واقع امکان کشف سریع‌تر جرائم را برای پلیس فراهم می‌کند. در مرحله دادرسی، سبب شمول مقررات خاص نسبت به این مجرمان، مانند قواعد مربوط به تعدد و تکرار جرم و نیز قواعد مربوط به نظارت می‌شود و در مرحله اجرای حکم، به‌ویژه حکم حبس در طبقه‌بندی و تفکیک زندانیان خطرناک از زندانیان عادی نیز متضمن کاربردهای فراوانی است.

مطمئن‌ترین روش شناسایی مجرمان خطرناک از سایر مجرمان، معرفی این مجرمان از سوی قانونگذار است. گاهی ممکن است قانونگذار با تعیین ضابطه یا معیار، زمینه تمیز این جرائم را از جرائم دیگر فراهم کرده و گاه ممکن است با استخراج جرائمی از قوانین جزائی، مصادیق جرائم خطرناک را احصاء کند. تعیین ضابطه برای تعیین جرائم خطرناک، مستلزم شناسایی دقیق ارزش‌های موردنظر جامعه و اعمال خطرناکی است که به این ارزش‌ها و نهایتاً امنیت جامعه آسیب می‌زنند. با ارائه معیار از سوی قانونگذار، یافتن مصادیق جرائم خطرناک در قوانین کیفری به‌راحتی امکان‌پذیر است. اما به لحاظ دشواری تعیین ضابطه، آسان‌ترین روش، احصاء یکایک جرائم خطرناک از سوی قانونگذار است. بدین ترتیب، قاضی تصمیم‌گیرنده با تکیه بر پیشینه و تجربه قضایی خویش با اماره‌هایی که قانونگذار به‌عنوان عوامل خطرناکی در اختیار او قرار داده است عمل می‌کند. (رضوانی، ۴۹، ۱۳۹۱ و ۵۰) و مجریان در تشخیص مصادیق جرائم خطرناک و برخورد با مرتکبان این جرائم مواجهه با سردرگمی نمی‌شوند. عدم تعیین معیارهای دقیق برای مجرمان خطرناک، گاه منجر به اعمال سلیقه‌های شخصی قضات و در نتیجه نقض اصل برابری افراد در برابر حمایت قانون و اصل کلی عدم تبعیض پیش‌بینی‌شده در ماده ۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر^۱ است. (همان، ۱۱۱)

در فرانسه بر اساس بند ۴ ماده ۱۳۳-۷۰۶ ق.آ.د.ک، قاضی در تعیین و صدور حکم نگهداری تأمینی نیاز به نظر کارشناسی کمیسیون دارد. البته ممکن است کمیسیون در تشخیص و ارزیابی خطرناکی، اشتباه کند اما قاضی برای اتخاذ تصمیم، ناگزیر است نظر کمیسیون را برای صدور نگهداری تأمینی استعلام کند. (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۹۳، ۳۸)

۱. ماده ۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۰ دسامبر ۱۹۴۸) مقرر کرده است: هر کس می‌تواند بی‌هیچ‌گونه تمایزی، به‌ویژه از حیث نژاد، رنگ، جنس، زبان، دین، عقیده سیاسی یا هر عقیده دیگر، و همچنین منشأ ملی یا اجتماعی، ثروت، ولادت یا هر وضعیت دیگر، از تمام حقوق و همه آزادی‌های ذکرشده در این اعلامیه بهره‌مند شود. به‌علاوه نباید هیچ تبعیضی به عمل آید که مبتنی بر وضع سیاسی، قضایی یا بین‌المللی کشور یا سرزمینی باشد که شخص به آن تعلق دارد، خواه این کشور یا سرزمین مستقل، تحت قیمومت یا غیر خودمختار باشد، یا حاکمیت آن به‌شکلی محدود شده باشد.

در حقوق کیفری ایران، از یک سو هیچ معیار یا ضابطه‌ای برای تعیین جرم و مجرم خطرناک وجود ندارد و از سوی دیگر، قانونگذار، مصادیق جرائم خطرناک را نیز احصاء نکرده است. قوانین موضوعه سابق مانند قانون اقدامات تأمینی و تربیتی، هرچند شاخص‌هایی را برای تشخیص مجرم خطرناک بیان کرده است ولی نمی‌توان از آن به‌عنوان ملاک قانونی برای معرفی مجرم خطرناک بهره گرفت. (بابایی، ۱۱۷، ۱۳۹۰) قانونگذار در ماده ۴۸ مکرر ق.م.ا سابق نیز تلاش کرده بود با اتکا به مصادیق محکومیت‌های مؤثر، دامنه افراد تحت نظارت را مشخص کند، صرف نظر از ایرادات اساسی در ارائه شاخص‌های بالینی در این ماده، که این مقاله به دنبال آن نیست،^۲ ماده موصوف از جهت ابهام در شمول نسبت به برخی از مهم‌ترین جرائم مستوجب حد از جمله جرائم جنسی (غلامی، ۱۲، ۱۳۹۰) و عدم توجه قانونگذار به نوع و میزان کیفر دو محکومیت کیفری مؤثر و نیز کیفر جرم ارتكابی جدید (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۸، همان، ۷۴۰) از نظر شاخص قانونی نیز خالی از ایراد نبود. افزون بر این، ماده ۴۸ مکرر، بدون توجه به دستاوردهای نظام‌های مختلف حقوقی در مورد چگونگی نظارت بر بزهکاران خطرناک نگاشته شده بود زیرا موضوع این ماده، شامل بزهکاران مکرر می‌شد؛ حال آنکه در رویکرد مدیریت خطر جرم، بزهکاران مکرر، تنها یکی از انواع بزهکاران خطرناک هستند که موضوع تدابیر فشرده مدیریت خطر قرار می‌گیرند. بنابراین برای وضع تدابیر فشرده مدیریت خطر، می‌توان به بزهکاران خطرناک اعم از بزهکاران خشن، جنسی، دچار اختلالات روانی و بزهکاران مکرر، به‌طور جامع نگریست. (قاسمی مقدم، ۲۰۷، ۱۳۸۸)

۱-۲. عدم انطباق سیاست نظارتی پلیسی در ایران با سیاست نوین مدیریت خطر

مفهوم نوین مجرم خطرناک و موضوع نظارت بر این دسته از مجرمان، رویکرد جدیدی است که امروزه از آن به‌عنوان سیاست مدیریت خطر یاد می‌شود و هدف از به‌کارگیری آن از سوی کشورها، رساندن آمار ارتكاب جرایم به اندازه قابل تحمل در جامعه است. اجرای سیاست مدیریت

۱. ماده ۴۸ مکرر (مصوب سال ۱۳۸۷) الحاقی ق.م.ا. ۱۳۷۰: «کسانی که به دلیل ارتكاب جرم عمدی، حداقل دو بار سابقه محکومیت مؤثر داشته باشند، در صورت ارتكاب جرم عمدی دیگر، دادگاه رسیدگی کننده ضمن صدور حکم می‌تواند به تناسب خصوصیات و سوابق و خصوصیات روحی و اخلاقی و شخصیت محکومان و علل وقوع جرم، آنان را برای مدتی که از دو سال متجاوز نباشد به اجراء یک یا چند دستور از دستورات ماده (۲۹) این قانون ملزم نماید».

۲. برای اطلاع از ایرادات وارد به ماده ۴۸ مکرر از نظر شاخص بالینی، ن.ک: نجفی ابرندآبادی. کیفرشناسی نو - جرم‌شناسی نو. ... ص ۷۴۰ و ۷۴۷ و ۷۴۸؛ نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۹۲). تقریرات از جرم‌شناسی انتقادی تا جرم‌شناسی امنیتی. ص ۳۱؛ غلامی، حسین. درآمدی بر آسیب‌شناسی سیاست گذاری جنایی در قبال پیشگیری از تکرار بزهکاری و بزه‌دیدگی در ایران. ص ۱۲ و ۱۳؛ بابایی، محمدعلی. (۱۳۹۰). جرم‌شناسی بالینی. چاپ دوم.

ریسک در ایران به دلایل متعددی از جمله عدم انطباق با دغدغه‌های اصلی پلیس در کنترل بزهکاران خاص با تردید همراه است. به نظر می‌رسد در زمینه نظارت بر مجرمان، مهم‌ترین دغدغه پلیس، سارقان سابقه‌دار باشد که بخش زیادی از آمار بزهکاری را به خود اختصاص می‌دهند نه کلیه بزهکاران به شکلی که در رویکرد مدیریت ریسک مورد توجه قرار می‌گیرد.

مراجعه به سابقه لوایح قانونی ارسالی در این زمینه، صحت ادعای یادشده را تأیید می‌کند. به‌عنوان نمونه، نیروی انتظامی در مرداد ماه ۱۳۸۳ از طریق وزارت کشور، لایحه‌ای را تحت عنوان «نظارت بر مجرمان سابقه‌دار» به مجلس ارائه کرد^۱ و در این لایحه امکان نظارت مستقیم، بدون حکم مقام قضایی و مستقلاً برای نیروی انتظامی پیش‌بینی شده بود. لکن این لایحه امکان طرح در مجلس را نیافت و قانونگذار بدون توجه به عدم وجود بسترهای لازم جهت نظارت بر مجرمان خطرناک، ماده قانونی را به تصویب رساند (ماده ۴۸ مکرر سابق) که به‌رغم ایرادهای وارد بر آن، قلمرو آن بسیار گسترده بود زیرا مطابق این ماده، نظارت نه‌تنها شامل سارقان سابقه‌دار، بلکه شامل کلیه مجرمان سابقه‌دار و متولی نظارت، نه‌تنها نیروی انتظامی، بلکه سازمان زندان‌ها و سازمان بهزیستی و نظارت علاوه بر کارکرد تأمینی، دارای کارکرد اصلاح و درمان نیز به شمار می‌رفت.

۳-۱. نظارت‌گریزی

اصولاً در هر برنامه نظارتی از جمله نظارت بر مجرمان، در قالب‌های تعلیق مراقبتی، آزادی مشروط، نظارت الکترونیک، قیود و شرایطی وجود دارد که افراد تحت نظارت، ضمن تبعیت،

۱. متن لایحه «نظارت بر سارقان سابقه‌دار» بدین شرح بود:

ماده واحده - نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران مجاز است سارقان سابقه‌داری که دوران محکومیت خود را سپری نموده و از زندان آزاد شده‌اند و احتمال ارتکاب مجدد سرقت یا سایر جرایم از سوی آنان متصور می‌باشد تحت نظارت و مراقبت لازم قرار دهد.

تبصره ۱- منظور از سارقان سابقه‌دار در این قانون افرادی هستند که حداقل دارای دوقره سابقه محکومیت باشند.

تبصره ۲- شریک و معاون در جرم سرقت و نیز مال‌خر مشمول این قانون خواهند بود.

تبصره ۳- سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور موظف است همکاری لازم را برای اجرای این قانون با نیروی انتظامی معمول دارد.

تبصره ۴- افراد تحت شمول این قانون موظف‌اند نشانی محل سکونت و اشتغال خود را به نیروی انتظامی محل اطلاع دهند. در غیر این صورت و نیز عدم هماهنگی راجع به نحوه حضور و همکاری‌های لازم با نیروی انتظامی، مراتب به مراجع قضایی منعکس گردیده و متخلف مشمول تشدید مجازات مربوط به جرم سرقت می‌شود.

تبصره ۵- آیین‌نامه اجرایی نحوه معرفی، حضور، نظارت و مراقبت این قبیل افراد، از تاریخ این قانون، ظرف مدت سه ماه توسط وزارت کشور با هماهنگی نیروی انتظامی و سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور تهیه و به تصویب هیئت وزیران خواهد رسید.

موظف به رعایت آن قیود و شرایط هستند. بدیهی است یکی از مهم‌ترین عوامل موفقیت یک برنامه نظارتی در کمیّت و کیفیت نظارت‌پذیری افراد تحت نظارت است. درعین حال، تخلف افراد تحت نظارت از اجرای تدابیر نظارتی از دغدغه‌های همیشگی در اجرای یک برنامه نظارتی محسوب می‌شود. تخلفاتی که از آن به نظارت‌گریزی تعبیر می‌کنیم، ممکن است به اشکال مختلفی مانند ارتکاب جرم جدید، امتناع یا سرپیچی از اجرای دستور، فرار، دستکاری و از کار انداختن تجهیزات الکترونیک یا سوءاستفاده از پوشش، آرایش و جنسیت غیرواقعی صورت پذیرد.

پیش‌بینی ضمانت اجرا از سوی قانونگذار، ساده‌ترین عامل پیشگیرانه جهت کاهش تخلف از شرایط نظارتی محسوب می‌شود که با توجه به نوع جرم ارتكابی افراد تحت نظارت، نوع تخلف از شرایط نظارتی، حوزه‌های نظارتی در قوانین کشورهای مختلف، ضمانت اجرای متفاوتی را می‌توان شاهد بود. اعمال نظارت قضائی و پیش‌بینی ضمانت اجرا نسبت به ترک دستورهای نظارتی به شکل‌های گوناگونی امکان‌پذیر است از جمله افزایش مدت نظارت یا تبدیل تدابیر نظارتی به مجازات مانند مجازات حبس.

الف. نظارت‌گریزی و نظارت الکترونیک

در ایران، تا زمان تصویب و اجرای قانون مجازات سال ۱۳۹۲، امکان استفاده قانونی از سامانه الکترونیکی برای کنترل متهمان و محکومان وجود نداشت. اما در قانون جدید، صراحتاً امکان استفاده از سامانه نظارت الکترونیک نسبت به بهره‌وران آزادی مشروط پیش‌بینی شده است و در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب سال ۱۳۹۳، در فصل پنجم از بخش پنجم (مواد ۵۵۱ الی ۵۵۸) استفاده از سامانه‌های نظارت الکترونیکی با رعایت فصل دوم از بخش هشتم این قانون، راجع به دادرسی الکترونیکی امکان‌پذیر شده است.^۱ بر همین اساس، نظارت الکترونیکی را می‌توان نسبت به بهره‌وران تعلیق اجرای مجازات، تعویق صدور حکم، آزادی مشروط، نظام نیمه‌آزادی و آزادی به کار گرفت.^۲ این موضوع را می‌توان نشانه اشتیاق وافر تهیه‌کنندگان این بخش قانون آیین

۱. مواد ۶۸۴ الی ۶۹۹ ق.آ.د.ک.

۲. قانون آ.د.ک، امکان نظارت الکترونیک را نسبت مشمولان قرار تعویق صدور حکم (ساده و مراقبتی)، قرار تعلیق اجرای مجازات (ساده و مراقبتی)، نظام نیمه‌آزادی و نظام آزادی مشروط در مواد ۳۹ الی ۶۳ قانون مجازات اسلامی را فراهم کرده است.

دارسی کیفری به استفاده از فناوری نظارت الکترونیک در کنترل گسترده متهمان و محکومان دانست. استفاده از فناوری نظارت الکترونیک می‌تواند در کاهش نرخ تکرار جرم مؤثر باشد ولی اگر شرایط برخورداری از این سامانه برای تمام محکومان، اعم از پرخطر و کم‌خطر فراهم شود نرخ تکرار جرم در میان این گروه‌ها چندان محسوس نخواهد بود. (احسان‌پور، ۱۳۸۸، ۴۷)

اجرای برنامه نظارت الکترونیک در هر سامانه نظارتی ممکن است با موانع یا محدودیت متعدد از جمله موانع قانونی، موانع سیاسی، موانع اجرایی، موانع فنی، موانع سیستمی و موانع فرهنگی مواجه شود. اما در برنامه نظارت الکترونیک بر مجرمان، عدم توجه به برخی از موانع یا محدودیت‌ها چالش‌هایی را ایجاد خواهد کرد. همچنین عدم دقت قانونگذار در تنظیم مواد قانونی مرتبط با نظارت الکترونیک، خود ممکن است موجب بروز ابهام و سؤال‌هایی در زمینه استفاده از این فناوری شود. به‌عنوان مثال، با وجود اختصاص مواد متعدد در قانون آ.د.ک و ق.م.ا، به نظارت الکترونیک^۲، این سؤال ممکن است مطرح شود که دستور یا دستورهایی که افراد تحت نظارت موظف به اجرای آن هستند، شامل چه مواردی است؟ و ضمانت اجرای اخلال در به‌کارگیری این تجهیزات چیست؟

پاسخ به این سؤالات مستلزم شناسایی ارتباط نظارت الکترونیک با نهادهایی نظیر تعلیق اجرای مجازات، آزادی مشروط است. بی‌تردید نظارت الکترونیک، ابزاری برای اعمال تعلیق اجرای مجازات، نظام نیمه‌آزادی و آزادی مشروط و یکی از لوازم اجرای مجازات محسوب می‌شود و ارتباط آن‌ها با یکدیگر به‌گونه‌ای است که در اکثر موارد، نقض شرایط یکی، نقض دستورهای دیگری محسوب می‌شود. اما نوع تخلفات از الزامات تعلیق و... الزاماً با نوع تخلفات احتمالی فرد تحت نظارت الکترونیک مشابه نیست. به‌عنوان مثال، فرد تحت نظارت ممکن است

۱. درحالی‌که در ق.م.ا مصوب سال ۱۳۹۲، سیاست توأم با احتیاط دنبال شده است و مطابق ماده ۶۲ این قانون، دامنه به‌کارگیری نظارت الکترونیک محدود به محکومانی شده که مشمول آزادی مشروط شده‌اند.

۲. مطابق ماده ۵۵۵ قانون آ.د.ک: صدور قرار تعلیق اجرای مجازات، ... تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی... و دستور یا دستورهای قاضی اجرای احکام کیفری، آثار عدم تبعیت محکوم علیه یا متهم از آن‌ها و نیز آثار ارتکاب جرم جدید به شاکی یا مدعی خصوصی ابلاغ می‌شود. چنانچه محکوم علیه یا متهم در مدت مزبور بدون عذر موجه از دستور یا دستورهای قاضی اجرای احکام کیفری تبعیت نکند یا مرتکب جرم عمدی شود، شاکی یا مدعی خصوصی می‌تواند مراتب را به قاضی اجرای احکام کیفری برای اجرای مقررات مربوط اعلام کند. همچنین مطابق ماده ۵۵۶ ق.آ.د.ک: محکوم علیه یا متهم مکلف است حسب مورد در طول دوره تعلیق اجرای مجازات و ... تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی، امکان نظارت مأمور مراقبتی را به شیوه‌ای که قاضی اجرای احکام کیفری مشخص می‌نماید، فراهم آورد و هرگونه اقدامی از قبیل تغییر شغل یا محل اقامت که اجرای کامل نظارت را با دشواری مواجه می‌سازد، از قبیل به اطلاع قاضی اجرای احکام کیفری برساند.

با دستکاری یا از کار انداختن تجهیزات، استفاده از سامانه نظارت الکترونیک را غیرممکن کند، در حالی که وی مرتکب نقض دستورها و الزام‌های تعلیق و... نشده است.

حال که مشخص شد نوع تخلفات در نظارت الکترونیک، الزاماً با نوع تخلفات در تعلیق اجرای مجازات و... مشابه نیست، می‌توان نتیجه گرفت ضمانت اجرای اخلال در به کارگیری تجهیزات نظارت الکترونیک، اعم از دستکاری یا از کار انداختن این تجهیزات، منطقی‌اً نباید با ضمانت اجرای نقض شرایط تعلیق و... مشابه باشد.

ب. نظارت‌گریزی و جنسیت فرد تحت نظارت

معمولاً هرگاه صحبت از نظارت بر مجرمان خطرناک می‌شود، ناخودآگاه ذهن به سمت جنس مذکر می‌رود. به همین جهت در خصوص مجرمان خطرناک زن و چگونگی نظارت بر آن‌ها و موانع و محدودیت‌های نظارت بر آن‌ها و امکان نظارت‌گریزی این جنس، کمتر تحقیق صورت گرفته است. ویژگی‌های جسمانی و روانی زنان، امکان تغییر چهره، نوع پوشش، نه تنها ممکن است موجبات سوءاستفاده مجرمان را فراهم کند، بلکه ویژگی‌های پیش‌گفته، امکان نظارت‌گریزی بیشتر را برای مجرمان خطرناک زن فراهم می‌کند. به همین دلیل به کارگیری هر وسیله نظارتی از جمله دوربین‌های مداربسته، نسبت به این مجرمان ممکن است کارایی لازم را نداشته باشد.

۱-۴. ثبت مجرمان خطرناک

یکی از دغدغه‌های اساسی سیاست‌گذاران در قلمرو کنترل بزهکاری، چگونگی مدیریت مجرمان خطرناک در جامعه است. ثبت اطلاعات مجرمان خطرناک از سوی دستگاه پلیسی و سایر مراجع، ابزاری مهم در جهت کنترل این مجرمان در سطح جامعه محسوب می‌شود. هدف از ثبت اطلاعات مجرمان خطرناک، اشراف اطلاعاتی پلیس نسبت به محل اقامت و موقعیت فعلی این افراد و به‌روزآوری پرونده‌ها، شناسایی سریع‌تر مظنونان و پیشگیری از تکرار جرم از سوی پلیس است (توماس، ۲۰۱۰، ۶۱) که درنهایت، ثبت مشخصات مجرمان می‌تواند به حفاظت اجتماعی منجر شود.^۱ اهمیت ثبت مجرمان خطرناک و ایجاد سامانه ثبت برای کنترل

۱. در تبصره ۴ ماده واحده از لایحه نظارت بر سارقان سابقه‌دار آمده بود: «افراد تحت شمول این قانون موظف‌اند نشانی محل سکونت و اشتغال خود را به نیروی انتظامی محل اطلاع دهند. در غیر این صورت و نیز عدم هماهنگی راجع به نحوه

این دسته از مجرمان بر کسی پوشیده نیست زیرا اگر بانک اطلاعاتی تشکیل شود، اطلاعات محل زندگی، مشخصات دقیق و کامل و نوع فعالیت مجرمان در سامانه برای بهره‌برداری قانونمند نیروهای امنیتی، انتظامی و قضایی امکان‌پذیر می‌شود. به همین دلیل مسئولان قضایی همواره از لزوم پیاده‌کردن سامانه‌های پیشرفته برای کنترل مجرمان حرفه‌ای صحبت کرده‌اند و تشکیل بانک اطلاعاتی و شناسنامه قضایی برای مجرمان حرفه‌ای را ضروری می‌دانند.

ثبت مجرمان خطرناک جنسی از دیرباز در کشورهای مانند آمریکا و انگلستان، به‌عنوان ابزار قدرتمند کنترل مجرمان خطرناک جنسی مرد، مورد استفاده قرار می‌گیرد. قانونگذار فرانسه نیز از یک دهه پیش به این سو با وضع قانون‌های مختلفی درباره تکرارکنندگان جرم و در نظر گرفتن برنامه‌هایی چون مراقبت اجتماعی - قضایی، ثبت‌نام بزهکاران جنسی و خشن در سجل قضایی ملی خودکار و نظارت الکترونیکی سیار بر محکومان خطرناک آزادشده کوشیده است تا ریسک یعنی احتمال ارتکاب دوباره جرم آنان را در واقع مدیریت کند. (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۸، ۷۳۸) در ایران با وجود اینکه استفاده از این ابزار، ضروری احساس می‌شود، اجرای چنین سیاستی تاکنون با موانع و محدودیت‌هایی همراه است، از جمله اینکه در ایران، هرگاه صحبت از ثبت مجرمان جنسی مطرح می‌شود، عموماً با رویکرد حمایتی و بازپروری، جنس مؤنث مورد توجه قرار می‌گیرد و به‌جای عنوان مجرمانه جنسی از عنوان زنان خیابانی استفاده^۱ و بحث شناسنامه‌دار شدن آن‌ها نیز از سوی پلیس مطرح می‌شود.

یکی از موانع دیگر در ثبت مجرمان جنسی خطرناک در ایران، به‌تصور نادرست عوام و برخی از خواص، به‌عدم لزوم اتخاذ تدابیر نظارتی و کنترلی نسبت به مجرمان خطرناک جنسی بازمی‌گردد. این عده ممکن است به اشتباه تصور کنند، چون مرتکبان برخی از اعمال منافی عفت و روابط نامشروع از جمله مرتکبان تجاوز جنسی در صورت اثبات، شرعاً و قانوناً با مجازات سالب حیات مواجه می‌شوند، بنابراین اعمال تدابیر نظارتی نسبت به این دسته از مجرمان، اساساً محلی برای اجرا پیدا نمی‌کند.

حضور و همکاری‌های لازم با نیروی انتظامی، مراتب به مرجع قضائی منعکس شده و متخلف مشمول تشدید مجازات مربوط به جرم سرقت می‌شود.^۲ البته با تغییر لایحه پیشنهادی دولت توسط کمیسیون حقوقی و قضایی مجلس، تبصره مذکور نیز در مصوبه نهایی مجلس (ماده ۴۸ مکرر ق.م.ا) پیش‌بینی نشد.

۱. رئیس پلیس امنیت اخلاقی با اعلام اینکه تمامی زنان خیابانی که دستگیر می‌شوند دارای شناسنامه خواهند شد، تأکید کرد: تمامی سوابق این افراد در پلیس ثبت شده و پس از دستگیری تحت رصد قرار می‌گیرند.

(http://khabaronline.ir - ۱۲ مرداد ۱۳۹۲).

۱-۵. اعلام اجتماعی اطلاعات

موضوع دسترسی کلیه افراد جامعه به اطلاعات مربوط به مهم‌ترین جرائم ارتكابی در محل زندگی و آگاهی‌یافتن از هویت مرتکب یا مرتکبان، یکی از ضروریات زندگی اجتماعی در عصر حاضر محسوب می‌شود و در صورت اثبات جرم و مجرمیت مرتکب، مطلع شدن عموم نسبت به وضعیت جرم و مجرمان موصوف، مغایرتی نیز با اصول و قواعد حقوقی وجود نخواهد داشت زیرا هر عضوی از اعضای جامعه حق دارد برای محافظت از جان، مال و... خود و اعضای خانواده‌اش و کاهش احتمال بزه‌دیدگی نسبت به موضوع یادشده اطلاع یابد.

سیاست اعلام اجتماعی هم‌اکنون در برخی از کشورها مانند آمریکا و انگلستان برای نظارت مجرمان خطرناک جنسی مورد استفاده قرار می‌گیرد. در ایالات متحده آمریکا، مطابق قانون فدرال مِگان^۱ ۱۹۹۶، مشخصات فردی بزه‌کاران جنسی جهت آگاه‌سازی عموم به‌طور مستمر منتشر می‌شود. البته قانون مِگان پس از هفت سال از اجرا، مِگان کانکا^۲ نامیده شد.^۳ در انگلستان نیز یکی از مباحثات پارلمانی در مقطعی از زمان، در خصوص ضرورت وجود سیاست‌های اعلام اجتماعی در این کشور بود و در خلال اخبار جهانی سال ۲۰۰۰ میلادی، ماجرای ربودن و قتل سارا پین^۴ اهمیت موضوع اعلام و هشدار اجتماعی را بیش از پیش کرد. پلیس انگلستان در حال حاضر، مجاز به افشا و انتشار جزئیات سوابق کیفری مجرمان جنسی برای همسایگان مجاور به‌منظور حفاظت از خود و فرزندان‌شان است، مشروط بر اینکه افشا به‌عنوان یک اصل فراگیر مورد عمل قرار نگیرد، بلکه صرفاً باید نسبت به آن دسته از مجرمانی که خطر مهمی از خود بروز داده‌اند استفاده شود.^۵

در قوانین موضوعه ایران، موضوع اعلام ارتكاب جرائم و مجرمان خطرناک جنسی به عامه مردم، همانند قوانین حاکم در آمریکا و انگلستان، پیش‌بینی نشده است و قانون، دستگاه قضایی و انتظامی را مجاز به انجام چنین عملی نکرده است. انتشار حکم محکومیت قطعی در جرائم خطرناک و مهم، یکی از مواردی است که با هدف شناساندن مجرمان خطرناک، آگاهی‌بخشی

۱. مگانز لا واژه‌ای است که برای اشاره به یکی از قوانین ایالتی ایالات متحده آمریکا مورد استفاده قرار می‌گیرد. به‌موجب این قانون، دسترسی عمومی به اطلاعات مربوط به ثبت نام مجرمان جنسی، به ویژه مجرمانی که کودکان هدفشان بوده‌اند، ضروری است.

2. Megan Kanka

۳. کانکا کسی بود که توسط مردی در همان خیابانی که خانواده کانکا در نیوجرسی زندگی می‌کرد مورد حمله قرار گرفت و کشته شد. مقامات رسمی (پلیس، مأموران تعلیق) از محل زندگی آن مرد مطلع بودند باوجود آنکه شخصی را که در آن خیابان این عمل را انجام داد نمی‌شناختند.

4. Sarah Payne

5. R V. Cheif constable of North Wales Police ex p. AB(1997)Times 14 July 1997.

آحاد جامعه، پیشگیری و کنترل این مجرمان صورت می‌گیرد. از این رو قانونگذار در ماده ۳۶ ق.م.ا.مصوب ۱۳۹۲، موضوع انتشار محکومیت‌های قطعی در جرائم مهم را پیش‌بینی کرده است.^۱ در ماده ۹۶ ق.آ.د.ک نیز موضوع انتشار تصاویر و مشخصات هویتی برخی از متهمان پیش‌بینی شده است.^۲ در این ماده، انتشار تصاویر و مشخصات مربوط به هویت، صرفاً به منظور شناسایی متهمان به جرائم مهم و تکمیل ادله یا برای آگاهی بزه‌دیدگان و طرح شکایت یا اقامه دعوی خصوصی است و اشاره‌ای به انتشار مشخصات مجرمان خطرناک که دوران محکومیت خود را به پایان رسانده‌اند به منظور آگاهی عموم از وضعیت فعلی این افراد ندارد.

بدین ترتیب پس از بیان مهم‌ترین چالش‌های نظارت بر مجرمان خطرناک، در بحث بعدی به دنبال پاسخ به این پرسش هستیم که در صورت نیاز به قانونگذاری در آینده چه راهکارهایی را می‌توان برای رفع این چالش‌ها پیشنهاد کرد؟

۲. راهکارهای نظارت بر مجرمان خطرناک

برای رفع چالش‌هایی که در بحث قبلی به آن‌ها پرداخته شد استفاده از مطالعات تطبیقی و بهره‌گیری از قوانین و مقررات داخلی و رویه عملی و... می‌تواند برای بهره‌گیری در آینده مؤثر باشد. لذا در ادامه با استفاده از منابع یادشده، سعی بر این است که راهکارهای مناسبی ارائه شود.

۱. ماده ۳۶ ق.م.ا: «حکم محکومیت قطعی در جرائم موجب حد، محاربه و افساد فی الارض یا تعزیر تا درجه چهار و کلاهبرداری بیش از یک میلیارد (۱۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال در صورتی که موجب اخلال در نظم و امنیت نباشد در یکی از روزنامه‌های محلی در یک نوبت منتشر می‌شود. تبصره- انتشار حکم محکومیت قطعی در جرائم زیر که میزان مال موضوع جرم ارتكابی، یک میلیارد (۱۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال یا بیش از آن باشد، الزامی است و در رسانه‌های ملی یا یکی از روزنامه‌های کثیرالانتشار منتشر می‌شود: الف- رشاء و ارتشاء ب- اختلاس پ- اعمال نفوذ برخلاف حق و مقررات قانونی در صورت تحصیل مال توسط مجرم یا دیگری ت- مداخله وزرا و نمایندگان مجلس و کارمندان دولت در معاملات دولتی و کشوری ث- تبانی در معاملات دولتی ج- اخذ پورسانت در معاملات خارجی چ- تعدیات مأموران دولتی نسبت به دولت ح- جرائم گمرکی خ- قاچاق کالا و ارز د- جرائم مالیاتی ذ- پولشویی ر- اخلال در نظام اقتصادی کشور ز- تصرف غیرقانونی در اموال عمومی یا دولتی.

۲. ماده ۹۶ لایحه آ.د.ک مقرر کرده است: «انتشار تصویر و سایر مشخصات مربوط به هویت متهم در کلیه مراحل تحقیقات مقدماتی توسط رسانه‌ها و مراجع انتظامی و قضائی ممنوع است مگر در مورد اشخاص زیر که تنها به درخواست بازپرس و موافقت دادستان شهرستان، انتشار تصویر و سایر مشخصات مربوط به هویت آنان مجاز است:

الف- متهمان به ارتكاب جرائم عمدی موضوع بندهای (الف)، (ب) و (پ) ماده (۳۰۲) این قانون و جرائم عمدی دارای مجازات تعزیری درجه چهار و بالاتر، که متواری بوده و دلایل کافی برای توجه اتهام به آنان وجود داشته باشد و به منظور شناسایی آنان و یا تکمیل ادله، تصویر اصلی و یا تصویر به دست آمده از طریق چهره‌نگاری آنان منتشر می‌شود.

ب- متهمان دستگیر شده که به ارتكاب چند فقره جرم نسبت به اشخاص متعدد و نامعلومی نزد بازپرس اقرار کرده‌اند و تصویر آنان برای آگاهی بزه‌دیدگان و طرح شکایت و یا اقامه دعوی خصوصی توسط آنان، منتشر می‌شود.

۲-۱. معیارها و مصادیق جرائم و مجرمان خطرناک

فرانسه از جمله کشورهایی است که قوانین بدیعی در زمینه نظارت بر مجرمان، به ویژه در محیط بسته دارد. قانون مهمی که در این کشور با هدف مدیریت خطرناکی مجرمانه به تصویب رسید: «قانون نگهداری تأمینی» مصوب ۲۵ فوریه ۲۰۰۸ است. این قانون که درباره نگهداری یا توقیف تأمینی و اعلام عدم مسئولیت کیفری به علت اختلال روانی است در شرایطی به دادرسی اجازه داده است که امکان نگهداری تأمینی برخی از محکومان را که زندان خود را تحمل کرده‌اند ولی همچنان خطرناکی جرم‌شناختی، یعنی شاخص‌های روانی-اجتماعی-زیستی صریح حاکی از احتمال بسیار ارتکاب دوباره جرم دارند، در حکم خود پیش‌بینی کند. (نجنفی ابرندآبادی، ۱۳۸۸، ۷۳۸)

یکی از شرایط اعمال نگهداری تأمینی که پیش از پایان مدت زندان اتخاذ می‌شود وخامت درجه جرم‌های ارتكابی است. جرائمی مانند قتل، قتل با سبق‌تصمیم، اذیت و آزار و شکنجه یا ارتکاب اعمال وحشیانه، تجاوز جنسی به این شرط که علیه بزه‌دیده تا ۱۸ سال ارتکاب یافته باشد، آدم‌ربایی و توقیف غیرقانونی افراد به لحاظ خطرناکی بالا می‌تواند مشمول حکم نگهداری تأمینی در فرانسه قرار گیرند. (همان)

در آلمان، نگهداری تأمینی، با قانون ۲۴ نوامبر ۱۹۳۳ درباره بزه‌کاران مزمن و با هدف حمایت از جامعه در برابر بزه‌کاران غیرقابل‌اصلاح وارد حقوق این کشور شد. نگهداری تأمینی در آلمان، ناظر به افرادی است که ارزیابی عمومی از شخصیت و اعمال آنان از سوی قاضی، حاکی از تمایل به ارتکاب جرایم شدید است، به ویژه جرایمی که خسارت روانی و جسمانی شدید به بزه‌دیدگان وارد می‌کند. (ابراهیمی، ۱۳۸۸، ۲۹)

کانادا کشوری است که در زمینه نظارت بر مجرمان خطرناک از سابقه طولانی قانونگذاری^۱ و نیز جامعیت قوانین برخوردار است و با مطالعه قوانین آن می‌توان به سهولت جرائم و مجرمان

۱. اولین قانون مربوط به مجرمان خطرناک، در کانادا در سال ۱۹۴۷ تدوین شد. این قانون، مقارن با اصلاح مجموعه قوانین کیفری از سوی پارلمان، نسبت به مجرمان به‌عادت‌ی که به‌طور مکرر (۳ یا چند جرم مستقل و قابل‌تعقیب) مرتکب جرم می‌شوند، حکم توقیف غیرقطعی یا نامحدود را پیش‌بینی کرد. در سال ۱۹۴۸ این قوانین مجدداً اصلاح و حکم مذکور، نسبت به مرتکبین جرایم جنسی خطرناک نیز در نظر گرفته شد. سه دهه بعد (سال ۱۹۷۷) در واکنش به گزارش کمیته تأدیبی کانادا (Ouimet Committee) و به دنبال انتقادات وارد به قوانین مجرمان به‌عادت و مجرمان جنسی، این قوانین از سوی پارلمان نسخ شد و سیستم جاری را برای مجرمان خطرناک در بخش XXIV مجموعه قوانین کیفری معرفی کرد. مهم‌ترین تغییرات اعمال‌شده در قوانین مذکور تا زمان ارائه لایحه قانونی مبارزه با جرایم خشونت‌آمیز (ژوئیه ۲۰۰۸)، پیش‌بینی قرار التزام به صلح (peace bonds) در سال ۱۹۸۲ و سه نوع قانون دیگر در دهه ۹۰ است که به محاکم، اجازه

خطرناک را از سایر جرائم تمییز داد. در قانون مجازات کانادا معیارهای بسیار جامعی برای تعیین مصادیق مجرمان خطرناک و تفکیک آن از سایر مجرمان وجود دارد. مطابق مقررات موجود در کانادا، مجرمانی که مرتکب جرائم جدی می‌شوند به دو دسته مجرمان خطرناک^۱ و مجرمان طویل‌الحبس^۲ تقسیم می‌شوند.

در ایران با توجه به فقدان قانون خاص در زمینه جرائم و مجرمان خطرناک، ناگزیر باید با جستجو در قوانین و مقررات موضوعه جهت دستیابی به معیاری برای استفاده احتمالی در قانونگذاری آینده بهره گرفت. این مقررات شامل مقررات ماهوی و شکلی، قوانین حاکم و منسوخ، طرح‌ها و لوایح و آیین‌نامه‌ها و... است.

الف. بهره‌گیری از مفهوم سنتی حالت خطرناک

مفهوم حالت خطرناک که در روان‌شناسی شناخته شده بود، ابتدا توسط گاروفالو وارد جرم‌شناسی شد. ظرفیت و استعداد جنایی و سازش‌پذیری، دو رکن تشکیل‌دهنده حالت خطرناک هستند که مستقل از یکدیگر تغییر می‌کنند. (نجفی‌ابرنده‌آبادی و هاشمی‌بگی، ۱۳۹۰، ۱۲۱) قانون اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب سال ۱۳۳۹ با الهام از آموزه‌های مکتب تحقیقی به تعریف مجرمان خطرناک پرداخته بود.^۳ مطابق ماده ۱ این قانون: «...مجرمین خطرناک کسانی هستند که سوابق و خصوصیات روحی و اخلاقی آنان و کیفیت ارتکاب و جرم ارتکابی، آنان را مظان ارتکاب جرم در آینده قرار دهد اعم از اینکه قانوناً مسئول باشند یا غیرمسئول».

این ماده برای ارزیابی شخصیت جنائی و حالت خطرناک بزهکار، به پنج عامل اشاره کرده بود که سه عامل آن یعنی: سوابق جرم، خصوصیات روحی و خصوصیات اخلاقی مستلزم انجام

تحلیل سیاست سخت‌گیرانه‌ای را نسبت مرتکبین جرائم سازمان‌یافته یا تروریسم، جرایم جنسی زیر ۱۶ سال، یا جرایم شامل صدمه جدی به افراد می‌دهد.

(Solicitor General Canada; *The Investigation, Prosecution and Correctional Management of High-Risk Offenders: A National Guide*, December 2009, Available at: <http://www.publicsafety.gc.ca.p.2>)

1. Dangerous Offenders.

۲. مجرمان خطرناک به این دلیل خطرناک نامیده می‌شوند که می‌توانند مرتکب شدیدترین جرائم شوند. ارتکاب این جرائم موجبات نگهداری (توقیف) نامعین و مراقبت (نظارت) طولانی‌مدت آن‌ها را فراهم خواهد کرد.

3. Long-Term Offenders .

این اصطلاح نسبت به مجرمان پرخطری به کار می‌رود که به دو یا چند سال حبس محکوم می‌شوند. این مجرمان، افزون بر این، مشمول تا ۱۰ سال مراقبت (نظارت) پس از مجازات حبس و دوره آزادی مشروط قرار می‌گیرند.

۴. قانون اقدامات تأمینی و تربیتی مصوب سال ۱۳۳۹ به‌موجب ماده ۷۲۸ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ نسخ شده است.

آزمایش‌ها و بررسی‌های پزشکی، روانپزشکی و مددکاری اجتماعی بود. (بابایی، ۱۳۸۸، ۱۱۲) در این ماده، شاخص‌هایی برای تشخیص خطرناک بودن مجرم بیان شده بود که احراز این شاخص‌ها به عهده مقام قضایی بود و ملاک قانونی برای تشخیص مجرم خطرناک ارائه نشده بود. بدین ترتیب نمی‌توان به استناد این ماده، تکرار جرم را به‌عنوان شاخص قانونی مجرم خطرناک محسوب کرد. (بابایی، ۱۳۹۰، ۱۱۷) هرچند مفهوم مجرم خطرناک در قانون اقدامات تأمینی و تربیتی با مفهوم امروزین مجرم خطرناک متفاوت است، می‌توان از ماده ۱ این قانون به نکاتی در جهت بازتعریف از مجرمان خطرناک دست یافت.

ب. بهره‌گیری از مصادیق محکومیت‌های مؤثر کیفری در قوانین

یکی از مواردی که می‌تواند در دستیابی به مصادیق جرائم و مجرمان خطرناک یاری کند، بهره‌گیری از قانون تعریف محکومیت‌های مؤثر کیفری مصوب سال ۱۳۶۶^۱ و قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ است. قانونگذار در قانون تعریف محکومیت‌های مؤثر در قوانین جزایی (مصوب ۱۳۶۶/۸/۵، اصلاحی سال ۱۳۸۲) مجازات‌ها و جرائم مهمی را احصا کرده بود که محکومیت به آن‌ها از منظر قانونگذار، مؤثر محسوب می‌شد. لازم به ذکر است که قانونگذار در تدوین ماده ۴۸ مکرر سابق از حداقل دو بار سابقه محکومیت‌های مؤثر به‌عنوان شاخص قانونی در معرفی مجرمان سابقه‌دار استفاده کرده بود. همچنین در ق.م.ا ۱۳۹۲، در تبصره ماده ۴۰، محکومیت مؤثر، محکومیتی توصیف شده که محکوم را به تبع اجرای حکم، بر اساس ماده ۲۵ این قانون از حقوق اجتماعی محروم می‌کند. مواردی که در ماده ۲۵ ق.م.ا موجب محرومیت از حقوق اجتماعی می‌شود محکومیت قطعی کیفری در جرایم عمدی شدید و مهم است، مانند محکومیت به مجازات‌های سالب حیات و حبس ابد، قطع عضو، قصاص عضو، نفی بلد و حبس تا درجه چهار، محکومیت به شلاق حدی و...

ج. بهره‌گیری از تقسیمات جرائم در قوانین کیفری

یکی از مواردی که در یافتن معیار یا مصادیق جرائم خطرناک می‌تواند مؤثر واقع شود، بهره‌گیری از تقسیم‌بندی جرائم از سوی قانونگذار در زمان گذشته و حال است. لازم به ذکر

۱. این قانون نیز به‌موجب ماده ۷۲۸ قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۹۲ منسوخ اعلام شده است.

است که در گذشته و در قانون مجازات عمومی، جرائم بر اساس شدت و ضعف مجازات‌ها به جنایت، جنحه و خلاف تقسیم می‌شد.^۱ بنابراین منطقی‌تر این قانون، جرائم شدیدتر، مستلزم مجازات سنگین‌تری بود. یکی از نتایج منطقی حاصل از این تقسیم‌بندی که می‌توان از آن در مبحث حاضر بهره گرفت، این است که از نظر قانونگذار، جرائم جنائی، شدیدترین و مرتکبین جرائم جنائی، خطرناک‌ترین مجرمان محسوب می‌شدند. در قانون مجازات اسلامی سال ۱۳۷۰، معیار تقسیم‌بندی جرائم بر اساس نوع مجازات قرار گرفته بود. (حدود، قصاص، دیات، تعزیرات و بازدارنده)^۲ در این قانون، تشخیص جرائم خطرناک به‌طور نسبی و به‌دشواری امکان پذیر بود.

اما در ق.م.ا. جدید، ضمن حفظ تقسیم‌بندی فعلی (حدود، قصاص، دیات و تعزیرات)^۳ مجازات‌های تعزیری به‌ترتیب بر اساس شدت و ضعف مجازات‌ها به هشت درجه تقسیم شده است.^۴ از این رو انتظار می‌رود در ق.م.ا. جدید با سهولت بیشتری بتوان جرائم خطرناک را از سایر جرائم در بخش تعزیرات تمییز داد.

د. مستثنی شدن برخی از مجرمان از مزایای قانونی خاص

تعلیق اجرای مجازات به‌عنوان تأسیس حقوقی سودمند و ارفاق‌آمیز، هنگامی استفاده می‌شود که جرائم شدید نیست و شخص بزهکار نیز داخل در عناوین مجرم حرفه‌ای یا مجرم به عادت و خطرناک قرار نمی‌گیرد. (نوربها، ۱۳۷۸، ۴۶۰) لکن به عقیده برخی از حقوق‌دانان، شدت و وخامت بعضی از جرائم نباید موجب محرومیت از توجه و ارفاق به گروهی از بزهکاران شود که همانند دیگران در معرض همان زیان‌های ناشی از اجرای مجازات‌ها خواهند بود. اساس و غایت تعلیق، اصلاح بزهکاران و پیشگیری از حوادث احتمالی آتی است. تفاوتی نمی‌کند که بزهکار، مرتکب چه جرمی شده است. (اردبیلی، ۱۳۹۳، ۲۱۷) قانونگذار در قانون فعلی، جرائم و مواردی را از شمول تعویق صدور حکم و تعلیق مجازات مستثنا کرده است که از آن‌ها می‌توان به‌طور نسبی به اهمیت و خطرناکی برخی از جرائم پی برد. از جمله، مطابق بند

۱. ماده ۷ ق.م.ع مصوب ۱۳۵۲.

۲. ماده ۱۲ ق.م.ا. مصوب ۱۳۷۰.

۳. ماده ۱۴ ق.م.ا. مصوب ۱۳۹۲.

۴. ماده ۱۹ ق.م.ا. مصوب ۱۳۹۲.

(ت) ماده ۴۰ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲، یکی از شرایط استفاده از تعویق صدور حکم، فقدان سابقه مؤثر کیفری است که سابقاً به آن اشاره شد. همچنین قانونگذار در ماده ۴۷ این قانون، شش دسته از جرائم و شروع به آن‌ها را از شمول تعلیق و تعویق مستثنا کرده است.^۱ بنابراین می‌توان گفت، مواد قانونی یادشده که ناظر به منع تعلیق و تعویق در جرائم خاص است، مهم‌ترین جرائم از منظر قانونگذار به شمار می‌رود.

ه. تجدیدنظرپذیری و رسیدگی جرائم خطرناک در مراجع قضایی خاص

مطابق ماده ۳۰۲ ق.آ.د.ک، به جرایم مهم در دادگاه کیفری یک رسیدگی می‌شود. افزون بر این، جرائم مذکور در ماده ۳۰۳ ق.آ.د.ک که رسیدگی به آن در صلاحیت دادگاه انقلاب است، اصولاً جرائم مهم و خطرناک محسوب می‌شود. در قانون آ.د.ک، احکام صادره از محاکم به دو دسته قابل تجدیدنظر (غیر قطعی) و غیر قابل تجدیدنظر (قطعی) تقسیم شده است. با نگاه اجمالی به مصادیق احکام غیر قابل تجدیدنظر در ماده ۴۲۷ می‌توان پی برد که قانونگذار، احکام صادره نسبت به مهم‌ترین جرائم را قابل تجدیدنظر دانسته است. همچنین جرائم در ماده ۴۲۸ ق.آ.د.ک که از نظر قانون، مرجع تجدیدنظر نسبت به احکام صادره در مورد آن‌ها، دیوان عالی کشور تعیین شده است. بنابراین از صلاحیت محاکم خاص در رسیدگی بدوی و تجدیدنظر جرائم خاص و تجدیدنظرپذیری احکام صادره نسبت به جرائم خاص در قانون می‌توان در ارائه مصداق و معیار از جرائم خطرناک بهره گرفت.

و. محرومیت محبوسین خطرناک از دریافت مرخصی

در ماده ۲۲۱ اصلاحیه فصل سوم از بخش سوم آیین‌نامه اجرایی سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی کشور (مصوب ۱۳۸۹/۲/۲۱) درباره چگونگی اعطای مرخصی به زندانیان آمده است که محکومان به جرایم شدید و مهم، از شمول اعطای مرخصی مستثنا شده‌اند. این افراد از

۱. ماده ۴۷ ق.م.ا: «صدور حکم و اجرای مجازات در مورد جرائم زیر و شروع به آن‌ها قابل تعلیق و تعویق نیست: الف- جرائم علیه امنیت داخلی و خارجی کشور، خرابکاری در تأسیسات آب، برق، گاز، نفت و مخازن. ب- جرائم سازمان یافته، سرقت مسلحانه یا مقرون به آزار، آدم‌ربایی و اسیدپاشی. پ- قدرت‌نمایی و ایجاد مزاحمت با چاقو یا هر نوع اسلحه دیگر، جرائم علیه عفت عمومی، تشکیل یا اداره مراکز فساد و فحشا. ت- قاچاق عمده مواد مخدر یا روان‌گردان، مشروبات الکلی و سلاح و مهمات و قاچاق انسان. ث- تعزیر بدل از قصاص نفس، معاونت در قتل عمدی و محاربه و افساد فی الارض. ج- جرائم اقتصادی با موضوع جرم بیش از یکصد میلیون ریال».

این قرارند: محکومان جرائم سرقت مسلحانه یا مقرون به آزار، ربودن مال دیگری از طریق کیف‌زنی، جاسوسی، اقدام علیه امنیت کشور، آدم‌ربایی، جرائم بانندی و سازمان‌یافته، تجاوز به عنف، دائر کردن مراکز فساد و فحشاء، اسیدپاشی، اخلال در نظام اقتصادی، ورود، تولید، توزیع و فروش مشروبات الکلی، قاچاق مسلحانه یا عمده مواد مخدر و روان‌گردان‌ها، محکومان دارای سه سابقه محکومیت به ارتکاب همان جرم، محکومانی که به شرارت مشهورند و محکومان به قصاص و اعدام.

با بررسی اجمالی استثنائات یادشده در ماده ۲۲۱ مشخص می‌شود که از نظر تدوین‌کنندگان این ماده، چون مرتکبان جرائم مذکور در زمره خطرناک‌ترین مجرمان هستند و آزادی آن‌ها تهدید جدی برای نظم و امنیت جامعه محسوب می‌شود، بنابراین اعطای مرخصی به آن‌ها به جز در شرایط استثنایی و تدابیر خاص مقرر در مواد ۲۲۲ و ۲۲۳ امکان‌پذیر نیست.

ز. مصادیق جرائم مذکور در طرح تشدید مجازات اخلال در امنیت روانی جامعه این طرح با هدف رفع خلأ‌های قانونی و تشدید مجازات جرائمی که مجازات خفیفی در قانون برای آن پیش‌بینی شده بود، در فضای حاکم در سال ۱۳۸۷ و پس از تصویب ماده ۴۸ مکرر ق.م.ا سابق، به مجلس ارائه شد و یک فوریت آن در تاریخ ۱۳/۵/۱۳۸۷ در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید. در مقدمه توجیهی طرح، به لزوم تشدید مجازات مجرمان اندکی که موجب سلب امنیت روانی و اجتماعی جامعه می‌شوند، اشاره شده و سپس در ماده ۲ این طرح، جرائمی که علاوه بر خطرناکی، مخل امنیت روانی محسوب می‌شوند، مورد تصریح قرار گرفته است.^۱ از این موارد می‌توان به مهم‌ترین جرائم از منظر نمایندگان مجلس در این مقطع زمانی پی برد.

۲-۲. عدم انطباق سیاست نظارتی پلیس در ایران با سیاست نوین مدیریت خطر به نظر می‌رسد جرایم خطرناک از جهت آماری، دغدغه چندان برای دستگاه عدالت کیفری در ایران محسوب نمی‌شود. این جرایم، نه تنها از جهت آماری اندک است، بلکه آمار

۱. ماده ۲ طرح تشدید مجازات جرائم اخلال در امنیت روانی جامعه: جرائم موضوع ماده (۱) عبارت است از: ۱-۲- راهزنی و سرقت مسلحانه. ۲-۲- تجاوز به عنف. ۳-۲- تشکیل باندهای فساد و فحشاء. ۴-۲- تأسیس و دایر کردن وبلاگ و سایت مروج فساد و فحشاء. ۵-۲- قاچاق انسان به منظور استفاده جنسی. ۶-۲- شرارت. ۷-۲- آدم‌ربایی به قصد تجاوز و یا اخاذی.

کشفیات آن به نسبت سایر جرایم بالاست. اظهارات مسئولان و فرماندهان عالی ناجا نیز مؤید این مطلب است.^۱ از منظر پلیسی، کنترل مجرمان سابقه‌داری که بیشترین آمار بزهکاری را به خود اختصاص می‌دهند، اولویت بیشتری دارد و به همین دلیل، رویه پلیسی از گذشته تا به حال در زمینه معرفی نوبه‌ای سارقان سابقه‌دار و اعلام حضور به مرکز پلیس شکل گرفته است؛ هرچند ارتکاب جرایم جنایی و خطرناک در کشور، به دلیل ایجاد ناامنی و ترس ناشی از جرم، میزان مطالبات عمومی را از دستگاه عدالت کیفری، برای مقابله با مرتکبان آن به شدت افزایش می‌دهد. لکن نظارت بر سارقان سابقه‌دار، به جهت شیوع بالای ارتکاب سرقت در جامعه نسبت به سایر جرایم از اهمیت بیشتری برخوردار است. بنابراین به نظر می‌رسد شکل‌گیری تدریجی نظارت بر مجرمان در بستر تجربه پلیسی، به‌ویژه پلیس آگاهی، امکان بهره‌گیری مناسب‌تر از رویکرد نوین مدیریت خطر را در کشور فراهم می‌کند.

۲-۳. نظارت‌گریزی

همان‌گونه که پیش‌تر نیز بیان شد در اجرای هر برنامه نظارتی از جمله نظارت بر مجرمان خطرناک، قیود و شرایطی وجود دارد که افراد تحت نظارت، ضمن تبعیت، موظف به رعایت آن قیود و شرایط هستند و در صورت تخلف و سوءاستفاده، این قانون‌گریزی با ضمانت اجرای قانونی مواجه می‌شود. در برنامه نظارت الکترونیک که نسبت به همه مجرمان قابل اعمال است نیز ممکن است تخلف از جانب افراد تحت نظارت رخ دهد که آن‌ها را با ضمانت اجرای قانونی مواجه سازد.

۱. ایرنا- فرمانده نیروی انتظامی اعلام کرد: روزانه دو هزار فقره سرقت خرد و غیرخرد در کشور رخ می‌دهد که سه روز سرقت، معادل کل جرائم در سایر حوزه‌ها در طول سال است. به گزارش خبرنگار اجتماعی ایرنا، سردار «اسماعیل احمدی مقدم» روز چهارشنبه در حاشیه همایش معاونین عملیات استان‌ها و فرمانده‌های مستقل نیروی انتظامی در جمع خبرنگاران در زمینه رسیدگی به پرونده سرقت‌های خرد و غیرخرد، افزود: در جرایم جنایی در هریک از موارد باید پرونده تشکیل شود و شعبه‌ای از آگاهی به این منظور اختصاص می‌یابد. احمدی مقدم با بیان اینکه برای کلاهبرداری و گروگان‌گیری مأموران خاصی گمارده می‌شوند، گفت: جرایم جنایی شامل چندین مورد می‌شود. به‌عنوان مثال در زمینه قتل در طول سال، ۱۹۰۰ تا ۲۰۰۰، گروگان‌گیری بین ۱۰۰ تا ۲۰۰ مورد، تجاوز به‌عنف مثلاً ۹۰۰ مورد که مجموع آن‌ها در طول سال، حدود پنج تا شش هزار مورد می‌شود اما روزانه دو هزار فقره سرقت در کشور رخ می‌دهد. سرقت شایع‌ترین جرم در کشور است. فرمانده نیروی انتظامی اظهار داشت: به استان‌های کشور تأکید شده است که سرقت‌هایی مثل سرقت‌های مسلحانه، سرقت‌های بانک و طلافروشی به سرعت بررسی و خارج از روال، متخلفان شناسایی شوند درحالی‌که چنین امکانی برای سایر سرقت‌های خرد وجود ندارد. منبع خیر: سایت خبرگزاری ایرنا، به نشانی: www.irna.ir کد خبر: ۸۰۹۹۶۱۰۷ (۳۷۷۴۷۸۱) تاریخ انتشار: ۱۳۹۲/۱۰/۲۵

در نظام حقوقی ایران با توجه به نبود قانون خاص در نظارت بر مجرمان خطرناک، در عمل، امکان استفاده برخی از مجرمان خطرناک و سابقه‌دار (مانند محکومان تعزیری جرایم خشن جنسی و برخی از سارقان) از سامانه نظارت الکترونیک وجود دارد. مواد ۵۵۵ و ۵۵۶ ق.آ.د.ک، تکلیف محکوم‌علیه یا متهم تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی به اجرای دستورهای نظارتی را بیان کرده است و همچنین ماده ۵۵۷ ق.آ.د.ک مقرر کرده است که: « نحوه اجرای قرار تعلیق اجرای مجازات و... تحت نظارت سامانه‌های الکترونیکی و... به موجب آیین‌نامه‌ای است که ظرف شش ماه از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون... تهیه می‌شود». حال سؤال این است که ضمانت اجرای نقض شرایط نظارت الکترونیک از سوی محکوم‌علیه یا متهم چیست؟ و چنانچه محکوم‌علیه یا متهم، مبادرت به از کار انداختن یا دستکاری تجهیزات الکترونیکی نظارت کند، به استناد کدام قانون باید به تخلف وی رسیدگی کرد؟

قانون مجازات اسلامی و قانون آیین دادرسی کیفری، همان گونه که پیش‌تر اشاره شد در این زمینه مسکوت است. چنانچه بر این عقیده باشیم که خلأ مذکور را می‌توان با تنظیم آیین‌نامه اجرایی برطرف کرد،^۱ لاجرم باید به این سؤال پاسخ دهیم که آیا پیش‌بینی جرم و ضمانت اجرا در آیین‌نامه اجرایی از نظر حقوقی ایرادی ندارد؟ البته شاید بتوان با استناد به قانون جرائم رایانه‌ای و شمول عام این قانون نسبت به کلیه جرائم رایانه‌ای، ضمانت اجرایی را برای اقدامات غیرقانونی سخت‌افزاری و نرم‌افزاری افراد متخلف در نظر گرفت.^۲ اما ماهیت خاص عمل متهمان و افراد محکوم در نقض شرایط نظارت الکترونیک، ایجاب می‌کند که با اختصاص عنصر قانونی خاص

۱. مطابق تبصره ماده ۶۹۸ ق.آ.د.ک: نحوه گزینش نیروهای پشتیبانی و اجرائی و تأمین امنیت سخت‌افزاری و نرم‌افزاری سامانه‌های دادرسی الکترونیکی کشور در آیین‌نامه اجرایی این فصل تعیین می‌شود.

۲. مواد مرتبط با بحث فوق در قانون جرائم رایانه‌ای مصوب ۱۳۸۸/۳/۵ مجلس شورای اسلامی:

ماده ۸ - هر کس به‌طور غیرمجاز، داده‌های دیگری را از سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی یا حامل‌های داده حذف یا تخریب یا مختل یا غیرقابل‌پردازش کند به حبس از شش ماه تا دو سال یا جزای نقدی از ده میلیون ریال تا چهل میلیون ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.

ماده ۹ - هر کس به‌طور غیرمجاز با اعمالی از قبیل وارد کردن، انتقال دادن، پخش، حذف کردن، متوقف کردن، دستکاری یا تخریب داده‌ها یا امواج الکترومغناطیسی یا نوری، سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی دیگری را از کار ببندد یا کارکرد آنها را مختل کند، به حبس از شش ماه تا دو سال یا جزای نقدی از ده میلیون ریال تا چهل میلیون ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.

ماده ۱۰ - هر کس به‌طور غیرمجاز با اعمالی از قبیل مخفی کردن داده‌ها، تغییر گذرواژه یا رمزنگاری داده‌ها مانع دسترسی اشخاص مجاز به داده‌ها یا سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی شود، به حبس از نود و یک روز تا یک سال یا جزای نقدی از پنج میلیون ریال تا بیست میلیون ریال یا هر دو مجازات محکوم خواهد شد.

برای تخلف از شرایط نظارت الکترونیک، ضمانت اجرای مستقلی از سوی قانونگذار نسبت به تخلفات این دسته از افراد پیش‌بینی شود.

افزون بر این، همچنان که پیش‌تر نیز بیان شد یکی از راه‌های نظارت‌گریزی، سوءاستفاده از جنسیت است. در زمینه سوءاستفاده احتمالی از جنسیت و پوشش زنانه از سوی فرد تحت نظارت و دشواری نظارت بر مجرمان خطرناک زن، به نظر می‌رسد استفاده از تجهیزات الکترونیک مانند دستبند، پابند و ... امکان نظارت‌گریزی و سوءاستفاده افراد تحت نظارت را کاهش داده و از کارایی بیشتری برخوردار باشد. در ایران با توجه به استخدام و آموزش پلیس زن، می‌توان انتظار داشت که این پلیس با توجه به شناخت و ویژگی‌های جسمانی و روانی و پوشش و آرایش زنانه، و عدم معذوریت شرعی در تفتیش زنان مظنون به ارتکاب جرائم خطرناک، نقش مؤثری در پایش و کنترل مجرمان خطرناک زن ایفا کند.

۲-۴. ثبت مجرمان

ثبت مجرمان خطرناک به‌ویژه مجرمان جنسی مرد از سوی پلیس برای کنترل و نظارت آن‌ها، امری مطلوب و ضروری است که قانونگذار می‌بایست آن را تجویز کند. در خصوص ثبت و شناسنامه‌دار کردن زنان خیابانی، مطابق رویه پلیس، باید گفت اگر هدف از ثبت این افراد، نظارت به‌منظور پیشگیری از تکرار جرم باشد اعمال آن، نیاز به پیش‌بینی سازوکارهای قانونی خاص از سوی قانونگذار است و در صورتی که هدف از شناسنامه‌دار کردن زنان خیابانی، حمایت و بازپروری آن‌ها باشد، بهتر است این امر (ثبت) نیز به نهادهای قانونی متولی حمایت و بازپروری واگذار شود.

به دلیل سنگینی ادله اثبات جرائم جنسی مستوجب حد در ایران، بسیاری از مجرمان خطرناک جنسی که تهدیدی جدی علیه امنیت عمومی محسوب می‌شوند، به لحاظ فقدان ادله کافی بر اثبات جرائم ارتکابی‌شان و با توجیهاتی مانند آزار و اذیت جنسی از مجازات حدی رهایی می‌یابند یا صرفاً محکوم به مجازات تعزیری می‌شوند. بنابراین ضروری است برای پیشگیری از تکرار جرم، در کنار مجازات‌های تعزیری، تدابیر نظارتی نسبت به این دسته از مجرمان خطرناک به کار گرفته شود.

۲-۵. اعلام اجتماعی اطلاعات

در قوانین موضوعه ایران، آگاه‌سازی عموم و هشدار نسبت به ارتکاب جرائم و مجرمان خطرناک که در برخی از کشورها در قالب سیاست اعلام اجتماعی و با هدف نظارت بر مجرمان خطرناک جنسی دنبال می‌شود، پیش‌بینی نشده است. اما شاید بتوان یکی از کارکردهای مجازات در فقه را، یعنی مجازات تشهیر که مورد حکم از سوی برخی از محاکم قرار می‌گیرد همانند کارکرد سیاست اعلام اجتماعی، شناساندن مجرم و پیشگیری از جرم وی دانست. البته مجازات تشهیر و سیاست اعلام اجتماعی از حیث ماهیت، مبنای قلمرو و هدف، اختلاف اساسی دارند. تشهیر، مجازاتی است دارای مبنای فقهی که نسبت به مجرمان خاص اعمال می‌شود. تشهیر علاوه بر کارکرد سزادهی به‌عنوان یک اقدام تأمینی مطرح است، حال آنکه اعلام اجتماعی، یکی از جلوه‌های سیاست نظارت بر مجرمان خطرناک در برخی کشورهای غربی است که صرفاً نسبت به متجاوزان جنسی در شرایط خاص قابل اعمال است. مقررات انتشار مشخصات متهمان به ارتکاب جرائم مهم در ق.آ.د.ک که در راستای آگاهی‌بخشی عموم پیش‌بینی شده است، امر مثبتی محسوب می‌شود. لکن به نظر می‌رسد که اعلام مشخصات و وضعیت مجرمان خطرناکی که پس از طی دوران محکومیت آزاد شده‌اند و تهدیدی بالقوه برای عموم شهروندان محسوب می‌شوند، امری ضروری است و نیاز به پیش‌بینی در قالب ماده قانونی مستقل دارد.

نتیجه

استفاده از جلوه‌های گوناگون تدابیر نظارتی نسبت به مجرمان خطرناک، همواره با چالش‌های متعددی در عدالت کیفری ایران توأم بوده است. منشأ برخی از چالش‌های موجود، اختلاط مفهوم نظارت با مفاهیم مشابه و عدم تبیین صحیح و دقیق این مفهوم از سوی نویسندگان و صاحب‌نظران در حوزه سیاست جنایی است. تدابیر پیشگیرانه وضعی، یکی از مفاهیمی است که به دلیل تشابه، بعضاً مترادف با مفهوم نظارت فرض شده است؛ حال آنکه مفهوم نظارت از جهات مختلف، از جمله قلمرو، روش، کارکرد و... از پیشگیری وضعی متمایز است. بنابراین تعریف علمی از مفاهیمی مانند نظارت به‌منظور جلوگیری از اختلاط این مفاهیم با مفاهیم مشابه، ضروری است.

درعین حال، منشأ برخی از چالش‌ها، فقدان معیار و مصادیق مشخص در تبیین جرائم و مجرمان خطرناک است. از این رو با هدف ارائه معیار یا مصادیق جرائم و مجرمان خطرناک، قوانین و مقررات موضوعه مورد کاوش قرار گرفت که می‌توان از نتایج آن، جهت ارائه معیار یا تعیین مصادیق جرائم و مجرمان خطرناک بهره گرفت. به هر تقدیر، مفهوم خطرناکی و تعریف جرم و مجرم خطرناک، مفهوم ثابتی نیست، بلکه این مفهوم، متأثر از شرایط زمانی و مکانی با توجه به دیدگاه‌های حاکم بر دستگاه عدالت کیفری هر کشور متغیر است. مواردی مانند ماهیت جرائم، شدت مجازات‌ها، سوابق مجرمانه و تعداد جرائم، میزان خشونت در جرم ارتكابی، قصد قبلی برای ارتكاب جرم، تعداد قربانیان و تأثیر جرم بر بزه‌دیدگان، معیارهایی است که به کمک آن‌ها تشخیص مصادیق مجرمان خطرناک، امکان‌پذیر خواهد بود.

بخشی از چالش‌های نظارت بر مجرمان، معلول خلأ‌های قانونی و مشکلات اجرایی است که امکان نظارت‌گریزی افراد را فراهم می‌کند. عدم پیش‌بینی ضمانت اجرا برای اخلال در به‌کارگیری تجهیزات نظارت الکترونیک، یکی از این موارد است. بی‌تردید استفاده از سامانه نظارت الکترونیک برای کنترل متهمان و محکومان، مستلزم اشراف کامل قانونگذار و مجریان به جنبه‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری این فناوری و نقاط قوت و ضعف آن است. لذا عدم پیش‌بینی ضمانت اجرا نسبت به از کار انداختن و دستکاری تجهیزات نظارت الکترونیک را می‌توان از این منظر نقد کرد. بنابراین اختصاص عنصر قانونی خاص به تخلف از شرایط نظارت الکترونیک و تعیین ضمانت اجرای مستقلاً از سوی قانونگذار نسبت به تخلفات این دسته از افراد، ضروری است.

ثبت اطلاعات مجرمان خطرناک از سوی پلیس و مراجع قضایی، ابزاری قدرتمند در جهت کنترل این مجرمان در جامعه محسوب می‌شود. هرچند پلیس آگاهی ناجا، با سطح‌بندی و درج اطلاعات مجرمان در سامانه دایره اطلاعات جنایی، امکان کشف سریع‌تر جرائم را برای خویش فراهم کرده است پیشنهاد می‌شود با تشکیل بانک اطلاعاتی جامع و شناسنامه قضایی برای کلیه مجرمان خطرناک، زمینه دسترسی مراجع انتظامی، قضایی و سایر مجریان از قبیل سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی، جهت کشف جرائم، صدور احکام قضایی و نظارت بر مجرمان خطرناک فراهم شود.

دسترسی کلیه افراد جامعه به اطلاعات مجرمان خطرناکی که مجرمیت آن‌ها به اثبات رسیده است، امری ضروری است زیرا این موضوع نه تنها موجب کاهش بزه‌دیدگی افراد شده، بلکه

ابزاری مهم جهت کنترل این دسته از مجرمان در جامعه محسوب می‌شود. به نظر می‌رسد پیش‌بینی دسترسی عموم به اطلاعات مجرمان خطرناک در قوانین موضوعه، در قالب سیاست اعلام اجتماعی، همانند برخی از کشورها، امری ضروری بوده و مغایرتی با اصول و قواعد حقوقی و موازین فقهی نداشته باشد. همچنین به نظر می‌رسد می‌توان از کارکرد برخی از مجازات‌ها در منابع فقهی برای استفاده از سیاست مذکور در این زمینه بهره گرفت. صرف نظر از کارکرد سزادهی، برخی از مجازات‌ها در فقه، دارای کارکرد تأمینی و کنترلی از جمله شناساندن مجرم به عموم افراد جامعه نیز هستند. لذا پیشنهاد می‌شود از این کارکرد برای پیشگیری از جرائم خاص و جلوگیری از تکرار جرائم خطرناک، مطابق با دستاوردهای نوین علمی و شیوه‌های در حال اجرا در سایر کشورها به صورت محدود و نسبت به مجرمان خطرناک در قانونگذاری آینده استفاده شود.

بدین سان، توجه دستگاه عدالت کیفری به مهم‌ترین چالش‌های نظارت بر مجرمان خطرناک که برخی از آن با مطالعات تطبیقی از قوانین کشورهای پیشرو در این زمینه الهام گرفته شده است، در اتخاذ سیاست کیفری مناسب و تدوین قوانین کارآمد راهگشا است؛ سیاستی که بتواند ضمن رفع خلأ قانونی در زمینه نظارت بر مجرمان خطرناک، بسترهای لازم را برای اجرای چنین قانونی فراهم آورد.

منابع

- ابراهیمی، شهرام. (۱۳۹۱). جرم‌شناسی پیشگیری. جلد اول، چاپ دوم، تهران: میزان.
- ابراهیمی، شهرام. (۱۳۸۸). ارزیابی تحولات اخیر سیاست کیفری در قبال بزهکاران مزمن در پرتو موازین حقوق بشر. نخستین همایش ملی پیشگیری از جرم (مجموعه مقالات)، کارگروه پیشگیری از تکرار جرم و بزه‌دیدگی، دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا.
- اردبیلی، محمدعلی. (۱۳۹۳). حقوق جزای عمومی. جلد سوم، چاپ اول، تهران: میزان.
- احسان‌پور، سیدرضا. (۱۳۸۸). تأثیر نظارت الکترونیکی بر تکرار جرم. نخستین همایش ملی پیشگیری از جرم (مجموعه مقالات). کارگروه پیشگیری از تکرار جرم و بزه‌دیدگی، دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا.
- بابایی، محمدعلی. (۱۳۸۸). ارزیابی شخصیت جنایی با هدف پیشگیری از تکرار جرم. نخستین همایش ملی پیشگیری از جرم (مجموعه مقالات). کارگروه پیشگیری از تکرار جرم و بزه‌دیدگی، دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا.
- بابایی، محمدعلی. (۱۳۹۰). جرم‌شناسی بالینی. چاپ دوم، تهران: میزان.
- پاک‌نهاد، امیر. (۱۳۸۸). سیاست جنایی ریسک‌مدار. چاپ اول، تهران: میزان.
- سایت اینترنتی: <http://khabaronline.ir>
- خانعلی‌پور واجارگاه، سکینه. (۱۳۹۰). پیشگیری فنی از جرم (درآمدی بر مدیریت جرم شناختی ریسک جرم). چاپ اول، تهران: میزان ۱۳۹۰.
- غلامی، حسین. (۱۳۹۰). درآمدی بر آسیب‌شناسی سیاست‌گذاری جنایی در قبال پیشگیری از تکرار بزهکاری و بزه‌دیدگی در ایران. آموزه‌های حقوق کیفری - دانشگاه علوم رضوی - دوره جدید - شماره ۱.
- قاسمی‌مقدم، حسن. (۱۳۸۸). رویکرد مدیریت خطر در پیشگیری از تکرار جرم. نخستین همایش ملی پیشگیری از جرم (مجموعه مقالات)، کارگروه پیشگیری از تکرار جرم و بزه‌دیدگی، دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا.
- کلارک - رونالد وی و جان ای. اچ. (۱۳۸۸). تحلیل بزهکاری برای حل‌کنندگان مسئله در ۶۰ گام کوتاه. ترجمه: محسن کلانتری و مریم شکوهی، چاپ اول، تهران: دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری.

- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۱۳۸۸). کیفرشناسی نو، جرم‌شناسی نو، درآمدی بر سیاست جنایی مدیریتی خطرمدار. تازه‌های علوم جنایی (مجموعه مقاله‌ها)، تهران: میزان.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین؛ هاشم بیگی، حمید. (۱۳۹۰). دانشنامه جرم‌شناسی. چاپ دوم، تهران: گنج‌دانش.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. (۹۱-۹۲). از جرم‌شناسی انتقادی تا جرم‌شناسی امنیتی. تقریرات درس جرم‌شناسی، دوره دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، تهیه و تنظیم: سکینه خانعلی‌پور واجارگاه و مهدی قربانی، دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، نیمسال دوم سال تحصیلی ۹۱-۹۲. (آخرین ویرایش: شهریور ۹۳) قابل دسترسی در: [law test.ir](http://law.test.ir)
- نوریها، رضا. (۱۳۷۸). زمینه حقوق جزای عمومی. چاپ سوم، تهران: دادآفرین.

- Solicitor General Canada; *The Investigation, Prosecution and Correctional Management of High-Risk Offenders: A National Guide*, December 2009, Available at: <http://www.publicsafety.gc.ca>.

- Thomas, Terry (2010) The sex offender register, community notification and some reflections on privacy. pp.61- 78. In: *Managing High-Risk Sex Offenders in The Community Risk Management, treatment and Social responsibility*, Harrison, K. Cullompton: willan publishing.